

ПОСТАНОВА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

14 вересня 2016 року
Київ

м.

Судова палата у цивільних справах
Верховного Суду України в складі:

головуючого *Лященко Н.П.,*
суддів: *Гуменюка В.І.,* *Сімоненко В.М.,*
 Охрімчук Л.І., *Яреми А.Г.,*

розглянувши в судовому засіданні справу за позовом публічного акціонерного товариства «Енергопостачальна компанія «Житомиробленерго» до ОСОБА_1 про відшкодування шкоди за заявою публічного акціонерного товариства «Енергопостачальна компанія «Житомиробленерго» про перегляд Верховним Судом України ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 жовтня 2015 року,

в с т а н о в и л а:

У листопаді 2014 року публічне акціонерне товариство «Енергопостачальна компанія «Житомиробленерго» (далі – ПАТ «ЕК «Житомиробленерго»)) звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1 про відшкодування шкоди.

Товариство зазначало, що 12 листопада 2012 року ОСОБА_1 під час керування автомобілем «DAIMLER-BENZ 412D», державний номерний знак ІНФОРМАЦІЯ_1, рухався із перевищенням швидкості, не зупинився на червоний сигнал світлофора та при виїзді на перехрестя, виявивши перешкоду, змінив напрямок руху, унаслідок чого скоїв зіткнення з автомобілем марки ЗАЗ-110206, державний номерний знак ІНФОРМАЦІЯ_2, власником якого є ПАТ «ЕК «Житомиробленерго».

25 липня 2012 року між ОСОБА_1 та приватним акціонерним товариством «Страхова компанія «Лафорт» (далі – ПрАТ «СК «Лафорт»)) було укладено договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів з терміном дії по 25 липня 2013 рік та виплатою страхової суми в разі завдання шкоди майну в розмірі 50 тис. грн на одну особу.

Згідно з висновком експертного автотоварознавчого дослідження від 8 лютого 2013 року вартість відновлювального ремонту автомобіля ЗАЗ-110206,

державний номерний знак ІНФОРМАЦІЯ_2, становив 20 309 грн 36 коп.

Позивач просив стягнути з відповідача на свою користь суму матеріальної шкоди, заподіяної унаслідок дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП), в розмірі 20 309 грн 36 коп.

Рішенням Житомирського районного суду Житомирської області від 22 січня 2015 року, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Житомирської області від 19 травня 2015 року, у задоволенні позову ПАТ «ЕК «Житомиробленерго» відмовлено.

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 жовтня 2015 року касаційну скаргу ПАТ «ЕК «Житомиробленерго» відхилено, судові рішення у справі залишено без змін.

У поданій до Верховного Суду України заяві про перегляд судових рішень ПАТ «ЕК «Житомиробленерго» порушує питання про скасування ухвалених у справі судових рішень та ухвалення нового рішення про задоволення позовних вимог з передбаченої пунктом 4 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) підстави невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

На підтвердження зазначеної підстави подання заяви про перегляд судових рішень ПАТ «ЕК «Житомиробленерго» посиляється на постанову Верховного Суду України від 20 січня 2016 року.

Заслухавши доповідь судді, перевіrivши наведені в заяві доводи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вважає, що заява про перегляд оскаржуваного судового рішення підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

Відповідно до статті 353 ЦПК України Верховний Суд України переглядає судові рішення у цивільних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом.

За положеннями пункту 4 частини першої статті 355 ЦПК України підставою для подання заяви про перегляд судових рішень у цивільних справах є невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

Згідно зі статтею 360⁴ ЦПК України суд задовольняє заяву про перегляд справи і скасовує судові рішення у справі, яка переглядається з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини першої статті 355 цього Кодексу, якщо встановить, що судові рішення є незаконним.

У справі, яка переглядається, суди встановили, що 12 листопада 2012 року ОСОБА_1, керуючи автомобілем «DAIMLER-BENZ 412D», державний номерний знак ІНФОРМАЦІЯ_1, рухався з перевищенням швидкості, не зупинився на червоний сигнал світлофора та при виїзді на перехрестя, виявивши перешкоду, змінив напрямок руху, внаслідок чого скоїв зіткнення з автомобілем марки

ЗАЗ-110206, державний номерний знак ІНФОРМАЦІЯ_2, власником якого є ПАТ «ЕК «Житомиробленерго».

Вироком Житомирського районного суду Житомирської області від 20 листопада 2013 року ОСОБА_1 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого частиною другою статті 286 Кримінального кодексу України.

25 липня 2012 року між ОСОБА_1 та ПрАТ «СК «Лафорт» було укладено договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів з терміном дії до 25 липня 2013 року та зі сплатою страхової суми в разі завдання шкоди майну в розмірі 50 тис. грн на одну особу.

Згідно з висновком експертного автотоварознавчого дослідження від 8 лютого 2013 року вартість відновлювального ремонту автомобіля марки ЗАЗ-110206, державний номерний знак ІНФОРМАЦІЯ_2, становить 20 309 грн 36 коп., а ринкова вартість цього ж автомобіля становить 12 698 грн.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції, з висновками якого погодилися й суди апеляційної та касаційної інстанцій, виходив з того, що цивільно-правова відповідальність відповідача застрахована на підставі укладеного між ним та ПрАТ «СК «Лафорт» поліса, згідно з яким передбачено ліміт відповідальності у зв'язку із заподіянням шкоди майну в розмірі 50 тис. грн, що у свою чергу повністю покриває заявлену до стягнення з відповідача суму страхового відшкодування. Непред'явлення вимог до страховика за наявності підстав для стягнення з нього завданої шкоди є підставою для відмови в позові до особи, яка заподіяла шкоду, у відповідному розмірі.

Разом з тим у постанові Верховного Суду України міститься правовий висновок про те, що право потерпілого на відшкодування шкоди її заподіювачем є абсолютним і суд не має права відмовити в такому позові з тих підстав, що цивільно-правова відповідальність заподіювача шкоди застрахована. У разі задоволення такого позову заподіювач шкоди не позбавлений можливості пред'явити майнові вимоги до страхової компанії, з якою ним укладено договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Отже, існує невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

Вирішуючи питання про усунення цієї невідповідності, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України виходить з такого.

Відповідно до частин першої та другої статті 509 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання виникають з підстав, встановлених статтею 11 цього Кодексу.

З огляду на зазначені положення статті 509 та з урахуванням приписів статей 11, 22, 599, 1166–1168 ЦК України факт завдання особі шкоди, якщо ця

особа (потерпілий) не перебуває в договірних правовідносинах з особою, яка завдала шкоди, та/або якщо завдання такого роду шкоди не пов'язане з виконанням цими особами обов'язків за договором, породжує виникнення позадоговірного, деліктного зобов'язання. Воно виникає з факту завдання шкоди й припиняється належним виконанням у момент відшкодування потерпілому шкоди в повному обсязі особою, яка завдала шкоду. Сторонами деліктного зобов'язання класично виступають потерпілий (кредитор) і особа, яка завдала шкоди (боржник).

За загальним правилом відповідальність за шкоду несе боржник – особа, яка завдала шкоди. Якщо шкода завдана джерелом підвищеної небезпеки (зокрема, діяльністю щодо використання, зберігання та утримання транспортного засобу), така шкода відшкодовується володільцем джерела підвищеної небезпеки – особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом (частина друга статті 1187 ЦК України).

Разом з тим правила регулювання деліктних зобов'язань допускають можливість відшкодування завданої потерпілому шкоди не безпосередньо особою, яка завдала шкоди, а іншою особою, якщо законом передбачено такий обов'язок.

Так, відповідно до статті 999 ЦК України законом може бути встановлений обов'язок фізичної або юридичної особи бути страхувальником життя, здоров'я, майна або відповідальності перед іншими особами за свій рахунок чи за рахунок заінтересованої особи (обов'язкове страхування). До відносин, що впливають з обов'язкового страхування, застосовуються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено актами цивільного законодавства.

До сфери обов'язкового страхування відповідальності належить цивільно-правова відповідальність власників наземних транспортних засобів згідно зі спеціальним Законом України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі – Закон № 1961-IV).

Метою здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності Закон № 1961-IV (стаття 3) визначає забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих внаслідок ДТП, а також захист майнових інтересів страхувальників. Об'єктом обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності є майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з відшкодуванням особою, цивільно-правова відповідальність якої застрахована, шкоди, заподіяної життю, здоров'ю, майну потерпілих внаслідок експлуатації забезпеченого транспортного засобу (стаття 5 Закону № 1961-IV).

Згідно зі статтею 6 цього Закону страховим випадком є ДТП, що сталася за участю забезпеченого транспортного засобу, внаслідок якої настає цивільно-правова відповідальність особи, відповідальність якої застрахована, за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та/або майну потерпілого.

За змістом статей 9, 22–31, 35, 36 Закону № 1961-IV настання страхового випадку (скоєння ДТП) є підставою для здійснення страховиком виплати

страхового відшкодування потерпілому відповідно до умов договору страхування та в межах страхової суми. Страховим відшкодуванням у цих межах покривається оцінена шкода, заподіяна внаслідок ДТП життю, здоров'ю, майну третьої особи, в тому числі й шкода, пов'язана зі смертю потерпілого. Для отримання страхового відшкодування потерпілий чи інша особа, яка має право на отримання відшкодування, подає страховику заяву про страхове відшкодування. Таке відшкодування повинно відповідати розміру оціненої шкоди, але якщо розмір заподіяної шкоди перевищує страхову суму, розмір страхової виплати за таку шкоду обмежується зазначеною страховою сумою.

З огляду на зазначене, сторонами договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів є страхувальник та страховик. При цьому договір укладається з метою забезпечення прав третіх осіб (потерпілих) на відшкодування шкоди, завданої цим третім особам унаслідок скоєння ДТП за участю забезпеченого транспортного засобу.

Завдання потерпілому шкоди особою, цивільна відповідальність якої застрахована, внаслідок ДТП породжує деліктне зобов'язання, в якому праву потерпілого (кредитора) вимагати відшкодування завданої шкоди в повному обсязі кореспондується відповідний обов'язок боржника (особи, яка завдала шкоди). Водночас така ДТП слугує підставою для виникнення договірного зобов'язання згідно з договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, в якому потерпілий так само має право вимоги до боржника (в договірному зобов'язанні ним є страховик).

Разом з тим зазначені зобов'язання не виключають одне одного. Деліктне зобов'язання – первісне, основне зобов'язання, у якому діє загальний принцип відшкодування шкоди в повному обсязі, підставою його виникнення є завдання шкоди. Натомість страхове відшкодування – виплата, яка здійснюється страховиком відповідно до умов договору, виключно в межах страхової суми та в разі, якщо подія, унаслідок якої завдано шкоди, буде кваліфікована як страховий випадок. Одержання потерпілим страхового відшкодування за договором не обов'язково припиняє деліктне зобов'язання, оскільки страхового відшкодування може бути недостатньо для повного покриття шкоди, й особа, яка завдала шкоди, залишається зобов'язаною. При цьому, потерпілий не є стороною договору страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, але наділяється правами за договором: на його, третьої особи, користь страховик зобов'язаний виконати обов'язок зі здійснення страхового відшкодування.

Особа здійснює свої права вільно, на власний розсуд (частина перша статті 12 ЦК України). Особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язковим для неї (частина друга статті 14 цього Кодексу).

Відповідно до статті 511 ЦК України зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора.

Згідно із частинами першою та четвертою статті 636 ЦК України договором на користь третьої особи є договір, у якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі. Якщо третя особа відмовилася від права, наданого їй на підставі договору, сторона, яка уклала договір на користь третьої особи, може сама скористатися цим правом, якщо інше не впливає із суті договору.

З огляду на зазначене, право потерпілого на відшкодування шкоди за рахунок особи, яка завдала шкоди, є абсолютним і не може бути припинене чи обмежене договором, стороною якого потерпілий не був, хоч цей договір і укладений на користь третіх осіб. Закон надає потерпілому право одержати страхове відшкодування, але не зобов'язує одержувати його. При цьому відмова потерпілого від права на одержання страхового відшкодування за договором не припиняє його права на відшкодування шкоди в деліктному зобов'язанні.

Таким чином, потерпілому як кредитору належить право вимоги в обох видах зобов'язань – деліктному та договірному. Він вільно, на власний розсуд обирає спосіб здійснення свого права шляхом звернення вимоги виключно до особи, яка завдала шкоди, про відшкодування цієї шкоди, або шляхом звернення до страховика, у якого особа, яка завдала шкоди, застрахувала свою цивільну відповідальність, із вимогою про виплату страхового відшкодування, або шляхом звернення до страховика та в подальшому до особи, яка завдала шкоди, за наявності передбачених статтею 1194 ЦК України підстав.

Потерпілий може відмовитися від свого права вимоги до страховика та одержати повне відшкодування шкоди від особи, яка її завдала, в межах деліктного зобов'язання, незалежно від того, чи застрахована цивільно-правова відповідальність особи, яка завдала шкоди. У такому випадку особа, яка завдала шкоди і цивільно-правова відповідальність якої застрахована, після задоволення вимоги потерпілого не позбавлена права захистити свій майновий інтерес за договором страхування та звернутися до свого страховика за договором з відповідною вимогою про відшкодування коштів, виплачених потерпілому, в розмірах та обсязі згідно з обов'язками страховика як сторони договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Отже, у справі, яка переглядається Верховним Судом України, суди неправильно застосували норми статей 12, 14, 511, 636, 999, 1187 та 1194 ЦК України, що призвело до неправильного вирішення справи, а це відповідно до статті 360⁴ ЦПК України є підставою для скасування судових рішень.

Відповідно до статті 353 ЦПК України Верховний Суд України переглядає судові рішення у цивільних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом. Згідно із частиною першою статті 360² ЦПК України справи розглядаються Верховним Судом України за правилами, встановленими главами 2 і 3 розділу V цього Кодексу, а тому Верховний Суд України не може встановлювати обставини справи, збирати й перевіряти докази та надавати їм оцінку.

Відсутність у Верховного Суду України процесуальної можливості

з'ясувати дійсні обставини справи перешкоджає ухвалити нове судове рішення, а тому справу слід передати на розгляд до суду першої інстанції згідно з підпунктом «а» пункту 1 частини другої статті 360⁴ ЦПК України.

Керуючись пунктом 4 частини першої статті 355, пунктом 1 частини першої, частиною третьою статті 360³, частиною першою, підпунктом «а» пункту 1 частини другої статті 360⁴ ЦПК України, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України

п о с т а н о в и л а :

Заяву публічного акціонерного товариства «Енергопостачальна компанія «Житомиробленерго» задовольнити частково.

Ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 жовтня 2015 року, ухвалу Апеляційного суду Житомирської області від 19 травня 2015 року та рішення Житомирського районного суду Житомирської області від 22 січня 2015 року скасувати, справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 3 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України.

Головуючий

Лященко

Н.П.

Судді:

В.І. Гуменюк

В.М. Сімоненко

Л.І. Охрімчук

А.Г. Ярема

